

הרב ראובן ברים

שיחת תלמוד

שגרת לשון חכמים (א)

א

אמרו חז"ל [ע"ז י"ט:]: אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד, ואם בשיחת חולין אמרו כן, שיחת תלמוד עצמה על אחת כמה וכמה שצריכה היא תלמוד.

אחד מכללי שיחתם של חכמים הוא ענין שיגרא דלישנא, היינו שדרך החכם לסמוך לשונו על שגרת לשון הנזכר במקום אחר, ולעיתים מתוך שבא להשוות לשונו לשגרת הלשון נוקט בלשונו דברים הנראים כשפת יתר, וכבר נתפרש הדבר בראשונים בכמה דוכתי כהא דאיתא בבב"ב י"ח. תוד"ה ותני עלה ד' אמות שאמרו כדי עבודת הכרם. הוה ליה למינקט כדי עבודת האילן אלא נקט עבודת הכרם לפי שנזכר לשון זה במסכת כלאים גבי כרם שצריך הרחקה ד' אמות, עכ"ל. וכן במעילה ה': תוד"ה רב אסי כו' וההיא דדם חטאת נקט תרוייהו קבלו וזרקו אגב ההיא דהכא כו', עכ"ל.

ועיין עוד בבב"ב מ"ג: על דברי הגמרא שם השני נוח לי הראשון קשה לי הימנו, כתב הרשב"ם בד"ה ומשני כו' הכא הוה לן למימר איפכא לוי הראשון נוח לי ויהודה השני קשה לימנו, אבל לשון המשנה כך היא בכתובות [ק"ט.], עכ"ל. וע"ע פסחים נ"א. תוד"ה עבדינו כוונתיהו. לא עבדי כוונתיהו ה"ל למימר, ומשום פ"ק דחולין [י"ח:]: נקט הכי דקאמר התם כו', עכ"ל. וע"ע יבמות ט'. תוד"ה מה, סוטה ט"ו. תוד"ה סבר, שם ט"ז. ד"ה ובית, ובעוד דוכתי.

בתלמוד בבלי ישנם כמה אופנים של שיגרא דלישנא. הפרק שלפנינו עוסק באחד מהם, והוא, דרכם של חכמי הש"ס לסמוך שגרת לשונם על לשון המקראות.

איתא בסנהדרין כ"ד. מאי בבל, א"ר יוחנן כלולה במקרא כלולה במשנה כלולה בתלמוד. הנה עיקר ענין בלילת המקראות שבתלמוד הם המקראות הבאים בכדי לדורשם או בכדי לפרשם למיסבר קראי. וכמו כן הא דאיתא בגמרא קרי עליה דפלוני כו' או עליו הכתוב אומר כו' ודומיהן.

אמנם ישנו גם ענין נוסף במקראות הבאים בש"ס, והוא הענין הנזכר לעיל שדרך חכמים לנקוט לשונם כלשון הכתוב לשיגרא דלישנא ולתפארת המליצה.

וענין זה מתחלק לשני אופנים. האופן האחד הוא במקום שהחכם נוקט לשון הכתוב בלא להזכיר שהוא מקרא מפורש, אבל ניכר הוא מתוך הדברים שכוונת החכם להזכיר בזה לשון המקרא במלואו כצורתו. כגון הא דאיתא בפסחים ל"ג. אמר ליה אין, בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא וכן מורין בבי מדרשא כוונתי. שהוא לשון הכתוב בדניאל [ד יד] בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. וכן הא דאיתא בשקלים ט"ו: אמר ליה חמי מאי עבדית, א"ל וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות. שהוא מאמר הכתוב בהושע [ח יד].

ובאופן זה נמצא לפעמים שהחכם מספר על זולתו וכביכול שם בפיו לשון הכתוב ליופי המליצה. כגון הא דאשכחן בירושלמי תענית [ב יב, וכן מגילה א ד] מהו יום נקנור, שלטון משל מלכות יון עובר לאלכסנדריא ראה את ירושלם וחירף וגידף וניאץ ואמר בשובי בשלום אתון את המגדל הזה כו'. הרי ששמו חז"ל בפיו של נקנור את לשון הכתוב בשופטים [ח ט] ויאמר גם לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתון את המגדל הזה, אע"פ שדעת לנכון נקל

שלא היה נקנור עצמו מדבר בלשון הכתובים, מכל מקום מדרך המליצה היא לסמוך שגרת הלשון כלשונות הכתובים.

האופן השני הוא כשהחכם בולל בלשונו מלשון הכתוב או שדבריו מיוסדים על לשון הכתוב, ולעיתים אין הדבר ניכר שהוא לשון מקרא והוא נראה כשפת יתר בעלמא. דוגמא לדבר הא דאמרינן בב"מ ל"ו: הכא במאי עסקינן שהעלה למרעה שמן וטוב. והרי היה סגי למימר 'כגון שהעלה למרעה שמן' או 'כגון שהעלה למרעה טוב', אלא שנקטה הגמרא בזה לשון הכתוב בדברי הימים א' [ד מ] וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים וגו'.

ב

להלן נציין כמה מקומות מהאופן הראשון הנזכר לעיל, דהיינו אותם המקומות שנקטו חכמים בלשונם לשון הכתוב במלואו:

ברכות ל"ד: - אמר להן [ר' חנינא בן דוסא] לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי. וכן אמר ר' חנינא בן דוסא גופיה גם בב"ק ג', וכמו כן איתא בעירובין ס"ג. אמר לה [ר' אליעזר] לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי. והוא מקרא מלא בעמוס [ז יד] ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים.

שבת מ"ז. - אישתומם כשעה חדא. וכן לשון הגמרא בסוכה מ"ד. מו"ק ג': קידושין ל"ט. וחולין כ"א., ומקרא הוא בדניאל [ד טז] אדין דניאל די שמה בלטשאצר אשתומם כשעה חדה וגו'.

שבת קמ"ה. - אמר ליה האלקים, עיני ראו ולא זר כו' מפומיה דר' ירמיה שמיע לי כו', נקט לשון המקרא באיוב [יט כז] אשר אני אחזה לי ועיני ראו ולא זר כלו כליתי בחקי.

פסחים ל"ג. - אמר ליה אין, בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא וכן מורין בבי מדרשא כוותי. מקרא הוא בדניאל [ד יד] בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאילתא.

פסחים ק'. - בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני רבי יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. מלשון הכתוב באסתר [ז ח].

יומא ס"ו: - דחפו ולא מת מהו שירד אחריו וימיתנו, אמר להם כן יאבדו כל אויביך ה'. כמאה"כ בשופטים [ה לא].

יבמות ל"א: - אמר אביי יגיד עליו רעו [וכן אמר אביי ב"מ ל"א: ב"ב י"ט. ע"ז ע"ו]. מקרא הוא באיוב [לו לג] יגיד עליו רעו מקנה אף על עולה.

כתובות קי"א. - אמרו ליה לרבי אלעזר, אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות. וכתב רש"י: מקרא הוא בנבואת עמוס [ז יז], עכ"ל.

סוטה מ"ט: - זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו. מקרא הוא במיכה [ז ו] כי בן מנבל אב וגו'.

גיטין מ'. - שלח רב יוסף בריה דרבא לקמיה דרב פפא שלח ליה כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישיב לו בראשו כו'. וכמו כן אשכחן בב"מ ק"א: אמר רב הונא בריה דרב יהושע כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישוב בראשו כו'. סמכוהו אלישנא דקרא בעובדיה [א טו] כאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך [וכ"כ ברש"ש בגיטין שם].

סנהדרין כ"ה: - כי הוה אתי ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן א"ל לך עמי בא בחדריך. מלשון הכתוב בישעיה [כו כ].

הוריות י"ד. - אמר ליה בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך, אמר ליה גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה [קהלת ט ו], אמר ליה האויב תמו חרבות לנצח [תהלים ט ז].

חולין פ"ז. - יתיב רבי תלת תעניתא, כי הוה קא בעי מיברך אמרו ליה צדוקי קאי אבבא אמר ויתנו בברותי רוש. כמאמר הכתוב בתהלים [סט כב].

ג

האופן השני הנזכר לעיל הוא כשהחכם בולל בלשונו מלשון המקרא, או שדבריו מיוסדים על דברי המקרא, ותחילה נציין בזה אותם המקומות בהם פירשו הראשונים על אתר להדיא דמשום לישנא דקרא נקט הכי.

ברכות י"ד: - אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כו' א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים. וברש"י שם ד"ה נסכים כתב וז"ל: וה"ה דמצי למימר כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים, אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים [ויקרא כג לז], עכ"ל.

קידושין נ"ה: - בת שנתה מאי, תניא חנניא בן חכינאי אומר עז בת שנתה לחטאת. לחטאת סלקא דעתך, אלא אמר אבבי כחטאת. וכתב רש"י: עז בת שנתה לחטאת. לישנא דקרא [במדבר טו כז] לסימנא בעלמא נקט, כלומר אם בת שנתה היא מקריבה חטאת, עכ"ל.

ב"ב ע"ג: - ואותו היום יעלו שמים ירדו תהומות הוה. וברשב"ם שם: יעלו שמים וגו'. פסוק הוא גבי יורדי הים בספר תהלים [קז כו], עכ"ל.

סנהדרין נ"א: - אלא אמר רבינא לעולם כרבנן ואיפוך את אביה בסקילה ואת חמיה בשריפה והאי דקאמר את אביה סירכא בעלמא נקט. וכתבו בתוס' ד"ה סירכא ז"ל: ומשני סירכא נקט סירכיה דקרא דכתיב את אביה היא מחללת באש תשרף. [וע"ע כע"ז שם נ"ד. תוד"ה הבא, ובזבחים ס"ט: ד"ה קל וחומר].

מכות ב': - בריטב"א שם ז"ל, והא דתנינן בכל דוכתא לוקה ארבעים ואע"ג דהוו ארבעים חסר א' לישנא דקרא נקטי דכתיב ארבעים יכנו.

בכורות ט"ז: - ולדי ולדות פטורין וולדי וולדי חייבים, רשב"ג אומר אפילו עד עשרה פטורים. ולהלן בגמרא: עד עשרה דורות פטורין. וכתב עלה רש"י [י"ז:]: והוא הדין טפי מעשרה אלא כי האי מנינא נקט בכמה דוכתי וקרא נמי נקיט להו דכתיב [דברים כג ג] גם דור עשירי והן אסורין לעולם כו', עכ"ל.

בכורות מ"ה. - יתר בידיו וברגליו שש ושש עשרים וארבע ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלין. וכתב שם ברש"י ד"ה ו' ר' כ"ד. מפרש לגבי קרא בגמרא אמאי נקט להו, ומתני' לישנא דקרא נקט, עכ"ל. והוא לשון הכתוב בשמואל ב' [כא כ] ותהי עוד מלחמה בגת ויהי איש מדין ואצבעת ידיו ואצבעת רגליו שש ושש עשרים וארבע מספר וגו', וכע"ז בדברי הימים א' [כ ו].

ד

להלן דוגמאות נוספות מאותם המקומות בהם החכם נוקט שגרת לשונו כלשון הכתוב [בחלק מהם פירשו האחרונים שהוא מחמת שגרת לשון הכתוב כנזכר להלן]:

ברכות ט"ז: - ר' חייא בתר דמצלי אמר הכי כו' ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. מלשון הכתוב באיכה [ה יז] על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו.

ברכות י"ז. - מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי, אלקי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה. כלשה"כ בתהלים [לד יד] נצר לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה.

ברכות י"ז. - מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו כו'. נקט לשון הכתוב במשלי [טו א] מענה רך ישיב חמה. [בגליון שם הגיה דצ"ל בדברי אביי ישיב חמה, וכלשון הכתוב להדיא. אמנם בכל כתבי היד הגירסה ומשיב חמה, והיינו שלא נקט אביי לשון הכתוב ממש, אלא סמך לשונו עליו, ותרתי נקט להיות גם מענה רך וגם להשיב חמה וק"ל].

ברכות י"ז. - שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים. מיוסד על לשה"כ במשלי [כג טז] ותעלוזנה כליותי בדבר שפתך מישרים.

ברכות כ"ח: - אמרו לו תלמידיו נר ישראל. וכן במנחות פ"ח: אמר לו [רבי] נר ישראל כך היה. ובערכין י'. אמר ליה [רבי] נר ישראל כן הוה. והוא ממקרא דשמואל ב' [כא יז] ויעזר לו וגו' אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל.

יומא ס"ו: - מהו להציל הרועה מן הארי כו'. על משקל לשון הכתוב בעמוס [ג יב] כה אמר ה' כאשר יציל הרעה מפי הארי וגו' [והוא מדויק טפי לפי גירסת כתב יד רומי וכ"י לונדון הגורסים בגמרא מפי הארי ע"ש].

ביצה כ"א. - אמר ליה ומה אעביד ליה אני היום סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים. נקט קרא דשה"ש [ב ה] וכע"ז נמי בחולין קכ"ד:.

תענית ד': - אמר עולא הא דרב חסדא קשיא כחומץ לשינים וכעשן לעינים. מקרא הוא במשלי [י כו] וכן אמר עולא גופיה בקידושין מ"ה: אמר עולא הא דרב הונא כחומץ לשינים וכעשן לעינים.

חגיגה י"ב: - ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. וכן בע"ז מ"ב: השוחט כו' לשום מיכאל שר הגדול. ובזבחים ס"ב: ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו. ובמנחות ק". לעולם זאת על ישראל. א"ר גידל אמר רב זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. כל הני כלשה"כ בדניאל [יב א] ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול.

נזיר ס"ה. - אמר לו רבי עקיבא כל שיגעת לריק יגעת. כמאמר הכתוב בישעיה [מט ד] ואני אמרתי לריק יגעת וגו'.¹

סוטה י"ג: - ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש. מלשון הכתוב באסתר [ג ז] הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר.

סוטה מ"ד: - בד"א במלחמות הרשות אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה [וכע"ז שם י']. כמאה"כ ביובל [ב טז] יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה.

גיטין ז'. - הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר. כמאה"כ באסתר [ז ח] הדבר יצא מפי המלך לפני המן חפז.

1 ואיתא במדרש [תנחומא בראשית א ובכ"ד] מעשה בר' אבהו כשהיה מסתלק מן העולם כו' התחיל לומר, ואני אמרתי לריק יגעת! לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלקי, ע"כ. והיינו האי קרא דישעיה.

ב"ק ס"א: - ורבנן סברי כלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגין וכלי בקר הוא דמשלם. נסמך על הכתוב בשמואל [א' כד כב] ראה הבקר לעלה והמריגים וכלי הבקר לעצים [וכ"כ בגליוני הש"ס שם].

ב"ק ע"ה: - משום סומכוס אמרו הן משלמין תשלומי כפל והוא משלם תשלומי שלשה לפר ושנים לאיל. הנה בכל דוכתי דתשלומי ד' וה' נקטינן 'ארבעה וחמשה' בסתמא וגם כאן הול"ל 'שנים ושלשה', וגם אם בא לנקוט ולפרש הוה ליה למימר 'שלשה לשור ושנים לשה' כלישנא דקרא גבי ד' וה', אמנם הא דנקט הכא פר ואיל הוא משום לשון הכתוב [במדבר כח כ] ומנחתם סלת כלולה בשמן שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל תעשו.

ב"מ ל"ו: - הכא במאי עסקינן שהעלה למרעה שמן וטוב. כלשון הכתוב בדברי הימים [א' ד מ] וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים וגו'.

סנהדרין פ"א: - מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ. מלשה"כ בישעיה [ל כ] ונתן לכם ה' לחם צר ומים לחץ.

סנהדרין צ"ד: - בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ² כו', מלשון הכתוב בשמואל א' [ג כ] וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל וגו', ונמצא עוד כמה פעמים בכתובים [שופטים כ א, ש"ב ג י, יז יא, כד ב, כד טו, מ"א ה ה].

ע"ז י"ז: - אתיוהו לרבי חנינא בן תרדיון אמרו ליה אמאי קא עסקת באורייתא אמר להו כאשר צוני ה' אלקי. נסמך אקרא דדברים [ד ה] ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי וגו'. [וכן הוא ברש"י תענית ז'. ד"ה לשמה. משום כאשר צוני ה' אלקי ולא כדי להקרות רבי, עכ"ל].

זבחים ל"א. - אמר רבא ויקץ כישן הפיגול. מלשון הכתוב בתהלים [עח סה] ויקץ כישן ה' כגבור מתרונן מייך.

מתני' פאה ב ב - וכל ההרים אשר במעדר יעדרון, אף על פי שאין הבקר יכול לעבר בכליו הוא נותן פאה לכל. נקט לשון הכתוב בישעיה [ז כה] וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שמיר ושית.

ה

והנה הראשונים כמלאכים הרבו לנקוט מליצת לשונם כשגרת לשון הכתובים, ויש מהם שיסדו חיבורם על לשונות הכתובים כפירושו של הרמב"ן על התורה וכן החסיד רבינו יונה בספרו שערי תשובה שכל דבריהם כלולים ומעורבים במליצת לשון המקראות.

ורבן של ישראל - רש"י הקדוש - אף הוא רגיל לנקוט בלשונו לרוב מטבעות לשון אשר מקורם בלשונות המקרא, ויותר מצוי הוא בפירושו לתנ"ך. אמנם גם בפירושו לש"ס נקט כן ורבים הם בדבריו לא יכילם הגליון כאן. אכן ישנם מקומות אשר בהם לשון הכתוב ניכר בדבריו ביותר, ולהלן נלקטו חלק מהמקומות בהם נקט לשון הכתוב או דוגמתו:

ברכות י"ז. - ומה שחטאתי לפניך מרק כו' וברש"י ד"ה מרק. כלה והתם, עכ"ל. על משקל לשון הכתוב בדניאל [ט כד] לכלא הפשע ולחתם חטאות וגו'.

שבת נ"ו: - נעץ קנה. ושרטון מדבק בו עד שנוסף והולך וגדל שרטון חול ורפש וטיט שהים גורש, עכ"ל. והוא כדכתיב בקרא ישעיה [נז כ] והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל

2 ובגמרא שם נוסף מגבת ועד אנטיפרס ע"ש וברש"י, אמנם בדקדוקי סופרים העיר כי בהרבה כתבי יד וראשונים ליתא להאי לישנא כלל.

ויגרשו מימיו רפש וטיט. [וכעין זה בתוס' ע"ז מ"ג: ד"ה אמר להם כו' שכן דרך נהרות שמתגרשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם כו', עכ"ל].

שבת פ': - מן דיליה דא ליה. מידו היתה זאת לו כו', עכ"ל. כלשון הכתוב בישעיה [נ יא] לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה זאת לכם וגו'.

שבת ק"ט. - ולא נאמר ימים. בלשון רבים אלא מפני שמעורבין בו מיני ימים הרבה שכל הנחלים הולכים אל הים, עכ"ל. וכן בחולין ז'. ד"ה רצון קוני. כל הנחלים הולכים אל הים בגזירת המלך, עכ"ל. וכע"ז סוכה נ"ב. ד"ה פניו אל הים הקדמוני. המקדש הראשון שהוא כים שהיו הכל נקבצים שם כים שכל הנחלים הולכים אליו, עכ"ל. והוא כמאמר הכתוב קהלת [א ז] כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא וגו'.

שבת קט"ו: - לבודקו. אם אמת היה הדבר, עכ"ל. כלשה"כ דברים [כב כ] ואם אמת היה הדבר הזה וגו'.

עירובין נ"ב. - ורב יוסף אמר כו' ויש מתרצין דרבי יוסי לא בעי חזקה כולי האי כדר' יהודה אבל אמרי נואש הן כו', עכ"ל. וכן כתובות ק"ח: ד"ה מתני' ופשט לו את הרגל. לשון בזיון הוא ואמר נואש שאינו חש לדבריו כו', עכ"ל. והוא כדכתיב בירמיה [יח יב] ואמרו נואש וגו' [ובדומה לזה גם שם ב כה ובישעיה נז י].

עירובין ק': - וחבושה בבית האסורים. כל כבודה בת מלך פנימה, עכ"ל. וכן בכתובות נ"ח. ד"ה מחצה חולין. לפי שכל כבודה בת מלך פנימה, עכ"ל. והוא לשה"כ בתהלים [מה יד].

פסחים נ"ו. - קץ הימין. שיחזיר ימינו לפניו שהשיב אחור ימינו מפני אויב, עכ"ל. וכ"ה בסנהדרין צ"ב: ד"ה ואתה לך כו' לקץ הימין לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחור ימינו, עכ"ל. כמאה"כ איכה [ב ג] השיב אחור ימינו מפני אויב.

פסחים קי"א. - בחצר. שהמקום צר ואין לה דרך לנטות ימין ושמאל, עכ"ל. וכן סנהדרין ל"ב: ד"ה מעלות בית חורון. מקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל, עכ"ל. כלשון הכתוב במדבר [כב כו] ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל.

יומא כ"א: - הא לן והא להו כו', ולארץ ישראל קשה שהיא ארץ הרים ובקעות וממהרת ליבש, עכ"ל. כן הוא בקרא בדברים [יא יא] והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים.

ביצה ד': - ספוקי מספקא ליה כו', ואפילו ירבו בהם חכמים יודעי העתים יהיו עושין אותן שנים כו', עכ"ל. כלשה"כ באסתר [א יג] ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים.

ביצה ל"ח: - וחדדי. וישמח בדבר שלא עמל בו, עכ"ל. כלשה"כ בקהלת [ב כא] ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו.

תענית י"ח: - אבל צמחים ששנו. שנשתנו ממנהגן תחת חטה יצא חוח תחת שעורה באשה, עכ"ל. נקט מקרא שכתוב באיוב [לא מ].

מו"ק ה'. - כל בן נכר וערל בשר. שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו שיראים פן ימות גם הוא כאחיו, עכ"ל. כלשה"כ בראשית [לח יא] כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו.

יבמות קי"ח: - טלפחי. עדשים שהוא מאכל קל ואין חסרון כיס כל כך אינה שואלת ממנו אך יקרא שמו עליה, עכ"ל [וכן הוא באותו לשון בכתובות ע"ה.]. על משקל לשה"כ בישעיה [ד א] והחזיקו שבע נשים וגו' לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו (ויש בזה שייכות גם מצד ענינו, וק"ל).

כתובות ו': - שנאמר בהן פאר כו' ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו, עכ"ל. כלישנא דקרא באיוב [טז טו] שק תפרתי עלי גלדי ועללתי בעפר קרני.

כתובות ס"א: - בהמתו. סוס וחמור שהן מזויינין וצוהלים לרביעה כו', עכ"ל. כתב עלה ברש"ש כי הוא מלשון הכתוב בירמיה [ה ח] סוסים מיוזנים משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו, ועל כן הגיה ברש"י מיוזנים כלשון הכתוב.

סוטה ט'. - בימי פרעה נכה. לבא נבוכדנצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים, עכ"ל. נקט מקרא שכתוב בירמיה [מו יג] הדבר אשר דבר ה' אל ירמיהו הנביא לבוא נבוכדנצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים.

גיטין כ"ה. - אמר אביי קבעי מיניה כו'. גילה בדעתו שהיה פוסח על שתי סעיפים, עכ"ל. כלשה"כ מ"א [יח כא] ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פסחים על שתי הסעפים.

ב"ק ק"ב. - היתה פרה כו' ולא היה לי לב להבין את מושל, עכ"ל. והוא על פי לשה"כ במשלי [כג א] כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך [וע"ע חולין ו'].

ב"מ י"א. - עישור כו' ומיהר לעשרן באשר הוא שם, עכ"ל. וכן שם ע"ט. ופרכינן כו' ימכור שוכר זה את הנבילה באשר הוא שם, עכ"ל. כהא דבראשית [כא יז] אל קול הנער באשר הוא שם.

ב"מ מ"ט. - אלא תרעומת. שהבטיחו בתוחלת נכזבה, עכ"ל. כן הוא באיוב [מא א] הן תחלתו נכזבה וגו'.

ב"מ ע"ט: - לאשלא יתירתא כו' ואתה לא הודעתני שאכניס חבלים הצריכים לה, עכ"ל. כלשה"כ שמות [לג יב] ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי.

ב"מ פ"ג: - יבא בעל הכרם. הקב"ה כי כרם ה' צבא-ות בית ישראל, עכ"ל. נקט מקרא שכתוב בישעיה [ה ז].

ב"מ פ"ד. - ונהדר ליה כלילא. יסובבנהו שפה לפיו סביב של ורד אדום, עכ"ל. כלשה"כ בשמות [לט כג] שפה לפיו סביב לא יקרע.

ב"מ פ"ד: - ספונאי. יורדי הים באניות, עכ"ל. כלשה"כ בתהלים [קז כג].

ב"ב ט'. - שאין ראייה לדבר. דלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגיזברי הקדש הנותנים לבם לעושי המלאכה שהפועלים מרובין למלאכות הרבה לגודרין ולחוצבי האבן לכתפים ולחמרים ולקנות עצים ואבני מחצב כו', עכ"ל. נקט כלישנא דקרא במלכים [ב' יב יג] ולגדרים ולחצבי האבן ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את בדק בית ה' וגו'.

ב"ב נ"ט: - רשב"ם ד"ה דתיתרע אשיתאי. כלומר מזחילה שלי תפול לקול מקבות והגרזן וכל כלי ברזל בהבנות בנין כו', עכ"ל. מלשה"כ מלכים [א' ו ז] והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו.

ב"ב קמ"ב. - רשב"ם ד"ה ובזכו. החזיקו כל איש ואיש מה שמצא בזו איש לו, עכ"ל. כמאמר הכתוב במדבר [לא נג] אנשי הצבא בזו איש לו.

ב"ב קמ"ו. - רשב"ם ד"ה כתיב בספר בן סירא כו' כי בשפל גגים גגו ונמצא דלף טורדו ביום סגריר, עכ"ל. כלשון הכתוב במשלי [כז טו] דלף טורד ביום סגריר וגו'.

סנהדרין צ': - מה ארי ספק דורס ואוכל כו' אלא לטרוף ולמלא (חורו), עכ"ל. כלשה"כ בנחום [ב יג] אריה טרף כו' וימלא טרף חריו [ובזה תצדק הגירסה המוסגרת].

סנהדרין ק"ו: - ולבסוף. כשמת בחצי ימיו ושב גמולו בראשו ישחקו, עכ"ל. כלשון הנביא בעובדיה [א טו] כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך [עיין לעיל מהא דגיטין מ'. וב"מ ק"א:]: וכע"ז ביואל [ד ד] אשיב גמלכם בראשכם. ושם [ד ז] והשבתי גמלכם בראשכם.

שבועות ל"א. זה הבא בהרשאה. ומתעבר על ריב לא לו, עכ"ל. כמאמר הכתוב במשלי [כו יז]. [וכן הוא ברשב"ם ב"ב קע"ד: ד"ה איזהו רשע ערום. המתעבר על ריב לא לו, עכ"ל]. ע"ז נ"ג. - גררה. בטיט סחוב והשלך, עכ"ל. מלשה"כ בירמיה [כב יט] קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים.

חולין ח'. - באטמי דקיימי לקורבנא. נתחים טובים ירך וכתף וחזה דקיימי לשלחן דורון לאדם חשוב. מלשה"כ ביחזקאל [כד ד] אסף נתחיה אליה כל נתח טוב ירך וכתף מבחר עצמים מלא [ובזה יובן על נכון גירסת שטמ"ק שם ברש"י שלא גרס וחזה אלא גרס: ירך וכתף והוה מקיימן כו', ודו"ק].

חולין מ"ט. - כהנים. שהקבה ניתנה להם מאת זובחי הזבח נהגו בו היתר לאכלו כו', עכ"ל. מלשון הכתוב בדברים [יח ג] וזה יהיה משפט העם מאת זובחי הזבח אם שור אם שה וגו'.

חולין נ"ה: - כל הבריות. שאגת אריה וקול שחל, עכ"ל. מלשון הכתוב איוב [ד י] שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו.

בכורות מ"ה. - חסר כו' דודאי אין בכל אצבע אלא ו' עצמות סך הכל לא שורש ולא ענף כו', עכ"ל. כעין הנזכר במלאכי [ג יט] אשר לא יעזב להם שרש וענף [ועל משקל דרשת חז"ל בזה בע"ז ד'. לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא].

קנים כ"ה. במפרש ד"ה בישישים חכמה כו' דאילו בעם הארץ חכמת מה להם, עכ"ל. מלשון הכתוב בירמיה [ח ט] הבישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם. ונמצא כמו כן גם בדברי התוס' כדלהלן:

תוס' יומא כ"ח. ד"ה שנאמר כו' כי לא היה חפץ הקב"ה שישא בעדם רנה ותפלה, עכ"ל. מלה"כ ירמיה [ז טז, יא יד] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה וגו'.

תוס' יומא כ"ט. ד"ה אלא כו' מיהו יש לדחות ההיא כשנפתחו הדלתות ונשחט התמיד ושוב סוגרו דלתים כו', עכ"ל. כמאמר הכתוב בקהלת [יב ד] וסגרו דלתים בשוק וגו'. (ועוד אמר הכתוב במלאכי [א י] מי גם בכם ויסגר דלתים וגו').

תוס' ביצה ג'. ד"ה גזרה כו' ועוד י"ל דדוקא בפירות וענבים שייך שמא יעלה ויתלוש ושמא יסחוט לפי שאדם מתאוה להם ובעודו בכפו יבלענו, עכ"ל. מלשון הכתוב ישעיה [כח ד] כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה.

הנה נלקטו עד הנה מאותם המקומות אשר הסמיכו בהם חכמים שגרת לשונם על לשון המקרא, ויש בהאי ענינא אופן נוסף, והוא כאשר החכם נוקט ומונה פרטים מסוימים באותו סדר בו הם נמנים במאמר הכתוב, ודבר זה נוגע לענין נוסף בשגרת לשון חכמים כי כאשר ימנו בדבריהם פרטים מסוימים ידקדקו לנקוט אותם באותו סדר ובאותו לשון הנזכר במקום אחר בלשון תורה או בלשון חכמים, ויתפרש בארוכה בפרק הבא בס"ד.